

ІСТОРІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ СТОЯНКИ ДОБРАНІЧІВКА ТА ЇЇ КРЕМ'ЯНОГО КОМПЛЕКСУ

Добранічівська стоянка — всесвітньовідома пам'ятка мисливців на мамонтів епіграветської традиції. У статті охарактеризовано історію досліджень, зокрема, перший етап — розкопки пам'ятки під керівництвом І. Г. Шовкопляса у 1953—1975 рр., наводяться типолого-технологічний та статистичний аналізи крем'яних артефактів.

Ключові слова: верхній палеоліт, Епігравет, Добранічівська стоянка, Шовкопляс І. Г., господарсько-побутовий комплекс, технологія кремнеобробки, мисливці на мамонтів.

Вступ. Всесвітньо відома Добранічівська стоянка знаходиться на східній околиці с. Добранічівка Яготинського району Київської області над двором місцевого жителя В. М. Майстренко. Її координати: 50°03' північної широти, 31°54' східної довготи (рис. 1). Пам'ятка розташована на мису — відрозі другої надзаплавної тераси лівого берега р. Супій неподалік впадіння р. Тащанки (Бутовщини) [17, с. 235; 35, с. 186—188]. На думку І. Г. Підоплічка, пам'ятка розташована на давній високій надзаплавній, однолесовій терасі Дніпра, що прорізана Супоєм, який протікав тут на момент існування поселення [17, с. 236; 27, с. 62—65; 43, с. 48].

Датування пам'ятки визначене на підставі трьох радіокарбонних дат. Так, перша зроблена за зубом мамонта і дала дату в межах 12.700 ± 200 років BP (OxA — 778). Однак вона була піддана сумніву через прямі аналогії комплексів Добранічівки із комплексами Межиріцької стоянки, що значно краще продатована. Тому були здійснені ще два датування за кісткою ведмедя з першого ГПК, які дали відповідно: 14.350 ± 90 років BP (GrA — 22472) і 13.990 ± 90 років BP (OxA — 12108). Останні дві дати відповідають основній серії дат, отриманих на Межиріцькій стоянці [17, с. 237].

Добранічівська стоянка є однією з небагатьох пізньопалеолітичних пам'яток у Східній Європі, що були досліджені на всій площі, котра склала більше 1300 кв. м, за однією польовою мето-

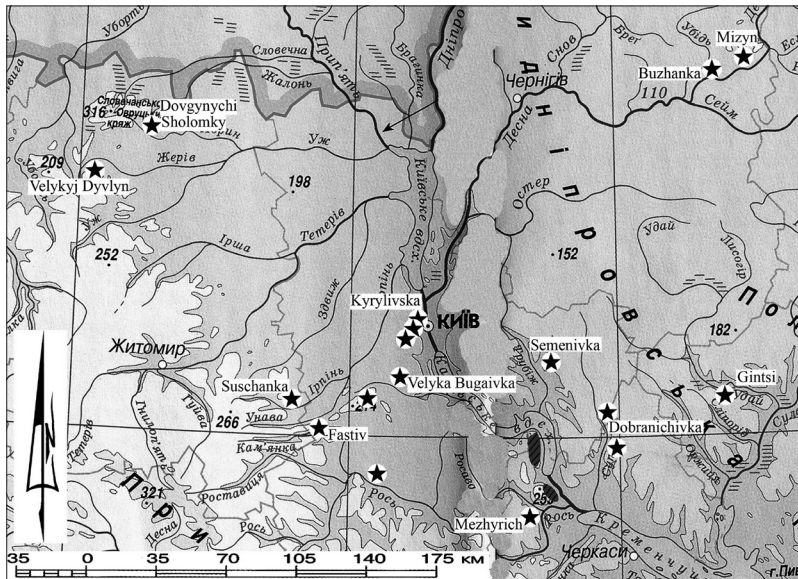

Рис. 1. Карта стоянок пізнього палеоліту середньодніпровського регіону.

дику. Поселення було відкрито у 1952 році мешканцями епонімного села під час побудови дороги, після чого у 1953 році досліджувалось Палеолітичною експедицією ІА АН УРСР під керівництвом І. Г. Шовкопляса та І. Г. Підоплічка. Пізніше, у 1967, 1969 і 1970–1975 роках були досліджені І. Г. Шовкоплясом за участю М. І. Гладких другий, третій та четвертий ГПК. На стоянці відкрито чотири різні, чітко відокремлені одне від одного ГПК, що включали в себе стаціонарні житла, лаштовані з використанням кісток мамонта, господарські ями, центри обробки кременю та кістки, зовнішні і внутрішні вогнища, розділені територією, вільною від культурних залишків (рис 2). При цьому ГПК 4, як найкраще збережений та з найскладнішою конструкцією житла, був музеєфікований у первинному стані. Крім того, три господарські ями другого ГПК, а саме №№ 2, 3, 4 були взяті монолітом для експонування у Переяслав-Хмельницькому музеї народної архітектури і побуту [17, с. 234–235; 35, с. 177–179; 38, с. 3–4; 43, с. 396].

Конструктивні, структурні та планіграфічні особливості і крем'яні комплекси всіх чотирьох ГПК, а також витвори мисте-

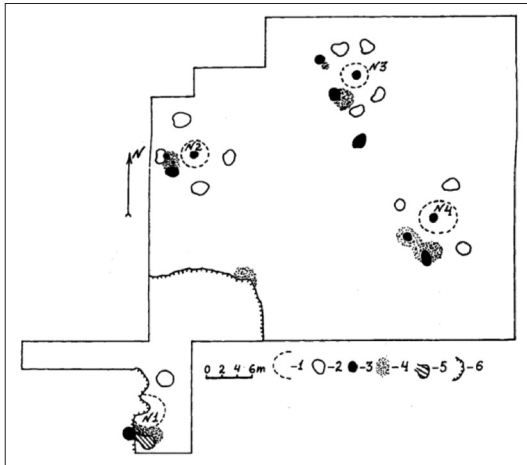

Рис. 2. Добранічівка.
Загальний план
палеолітичного
поселення.

1 – кордони жител з кісток мамонтів; 2 – межі ям; 3 – вогнища; 4 – зольники «топталища»; 5 – яма для вигрібання сміття із житла; 6 – межі зруйнованих ділянок поселення.

За Д. Ю. Нужним (2015).

цтва другого ГПК, були частково опубліковані І. Г. Шовкоплясом, І. Г. Підоплічком, М. І. Гладких, Д. Ю. Нужним та ін. [2, с. 33; 7; 11; 12; 17, с. 234–274; 18; 27, с. 62–76; 35; 36; 39, с. 18–19; 41; 43, с. 48–51].

Господарсько-побутові комплекси досліджувалися і публікувалися досить нерівномірно. Так найбільш повно у літературі висвітлений 1-й ГПК [2, с. 33; 11; 12; 17, с. 237–252; 27, с. 72–76; 41]. Він був досліджений у 1953 році на площі у 192 кв. м, і незважаючи на часткову руйнацію, якій піддався об'єкт під час будівництва дороги, є найбільш представницьким у аспекті крем'яного матеріалу, не враховуючи 4-й ГПК.

ГПК 1. Перший ГПК загалом представлений 4183-ма екземплярами обробленого кременю, а також рештками житла, в конструкції якого використовувалися кістки мамонта. Серед них близько 10 черепів, 20 цілих трубчастих та плоских кісток і близько 50-ти їх уламків, 18 щелеп та приблизно 30 бивнів, загалом — 125 мамонтових кісток мінімум від 18 особин [27, с. 70]. Зруйнований на 25% ГПК 1 не мав внутрішнього вогнища, натомість супроводжувався зовнішнім, а також центром обробки кременю та органічних матеріалів. З південного боку житла розташовувалося «топталище», до якого входило зовнішнє вогнище і виробничий центр із обробки кременю та кістки, що складалося із залишків артефактів, кісткового вугілля та попелу і досягало ширини 3 метри. У ньому по центру, за 1,2 м від житла, розташовувалася яма

до 2 м діаметром та глибиною 0,9 м. У західному напрямку від неї відходило жолобоподібне заглиблення шириною 0,9 м і глибиною 0,45 м. Господарська яма, щільно заповнена фауністичними рештками, розташовувалася за 2 м на північний схід від житла і мала діаметр близько 2-х м та глибину 1,2 м [17, с. 238–239; 27, с. 73]. Основна маса артефактів була знайдена в об'єктах і лише поодинокі знахідки траплялися у прилеглих ділянках розкопу, а також у вертикальних кротовинах [27, с. 62–76; 41].

Як зазначалося, цей кам'яний комплекс, разом із кістяними матеріалами і бурштиновими підвісками, є найбільш чисельним та показовим господарсько-побутовим комплексом, окрім четвертого. Цей факт видається дещо дивним, враховуючи значне пошкодження ще до початку розкопок. Можливим поясненням може бути використання техніки при знятті баласту над культурним шаром, а саме під час розкопок наступних ГПК поселення. Адже культурний шар був пошкоджений кротовинами. Зокрема, до рівня 1,5 м виявлено близько сорока ходів на метр квадратний, а їх повноцінне зникнення простежувалося лише з глибини 3-х метрів [17, с. 240; 27, с. 64].

Основною сировиною для знарядь на стоянці виступав кремінь чорного і світло- чи темно-брунатного, інколи сірого кольорів з гальковою кіркою, загалом досить високої якості, канівського походження [33, с. 32–33]. Знаряддя та вироби зі вторинною обробкою у 1 ГПК складають 489 виробів, тобто 11,7% від загальної кількості кременю. Ця пропорція типова для поселень епіграфету з житлами, у будові яких використані кістки мамонта [19, с. 204; 26, с. 140–141; 41, с. 39].

І. Г. Шовкопляс звертав увагу на намагання максимального використання наявної сировини та її можливу нестачу, що витікає як з розмірів артефактів – усього 5–7 сантиметрів у довжину, так і використання для первинного розколювання і виробництва знарядь різних видів гірського кришталю. Вироби з останнього на цьому ГПК склали 29 артефактів. На думку І. Г. Шовкопляса та І. Г. Підоплічка, кристаль могли видобувати тодішні мешканці стоянки з місцевих валунних відкладів разом із кременем, або ж він був принесений зі своїх природних родовищ, що відомі в Смілянському районі Черкаської області (близько 150 км від пам'ятки), біля м. Житомир (близько 300 км від стоянки) та на Донецькому кряжі (приблизно 500 км від поселення) [17, с. 241; 27, с. 76; 41, с. 44]. Схожа ситуація зі знайденими в житлі двома шмат-

ками бурштину, які, на думку геологів, походять з річкових відкладів Дніпра в околицях Києва, за 150 км від стоянки [41, с. 45].

ГПК 2. Після значної перерви у 1966 році за десять метрів на північний-схід від першого комплексу, під час вибирання глини, було виявлено нову частину гарно збереженого культурного шару з кістками тварин та розщепленим кременем, й у 1967 році розкопки було продовжено. Протягом сезону розкрито площу близько 450 кв. м, на якій досліджено 2-й господарсько-побутовий комплекс, загалом аналогічний попередньому. Він складався з типового житла, діаметром близько 4-х м. Його рештки являли собою скупчення кісток мамонта з 5-ма вкопаними по периметру черепами та лінзоподібним вогнищем у центрі діаметром близько метра і глибиною 15 см. Серед зовнішніх господарських об'єктів — 4 господарські ями, 2 вогнища і 2 виробничих центри з обробки кременю та кістки. Вироби з каменю становлять 2158 артефактів [7, с. 83].

Вогнища знаходилися безпосередньо поблизу житла, з південно-го-заходу та заходу від нього. Перше з них мало субовальну форму 180 × 140 см, глибину 7 см і було заповнене кістковим вугіллям та попелом. Друге вогнище округлої форми, діаметром близько 50 см та заповненням потужністю 10–11 см, розташоване в межах виробничого центру. Останній був овальним скупченням 3 × 2 м уламків кременю на різних стадіях виготовлення знарядь, а також подрібнених фауністичних решток.

Другий, менший, виробничий центр з аналогічним заповненням, знаходився за 16 м на південь від житла. Господарські ями були розташовані за два метри на північний захід та південний схід, а також на схід і захід від житла. Вони мали субовальну форму, звужувалися до дна. Приблизні розміри 2,8 × 2 м, глибина — від 0,5 до 1,0 м. Заповнення ям складало в основному фауністичні рештки різних тварин, у першу чергу мамонтів, зі слідами активного використання людиною та погризами труподів. Кістки розташовувалися дуже щільно, але хаотично. Також варто зазначити, що оскільки три ями, №№ 2, 3, 4 були взяті монолітом для експонування у Переяслав-Хмельницькому музеї народної архітектури та побуту, то про їх вміст майже нічого не відомо. Також варто зазначити, що східна яма, за польовою нумерацією № 7, була остаточно вибрана лише наступного сезону у 1969 році. Крім того, культурний шар на площі комплексу та навколо нього складався з великої кількості фауністичних і крем'яних решток, а також пластин і знарядь з гірського

кристалю, стилізованої жіночої статуетки з бурштину, що згідно І. Г. Шовкопляса нагадує деякі статуетки Мізинської стоянки [17, с. 252–254; 36].

Щодо власне кам'яного комплексу, то сировина на 2 ГПК використовувалася подібна до тієї, що належала і матеріалам 1 ГПК, — «канівський» та гальковий кремій з місцевих моренних відкладів. Окрім зняряд з кременю, знайдено 10 виробів з гірського кристалю, ідентичного до описаного вище, і кам'яна плитка для розтирання фарби з мінералів. М. І. Гладких зазначає, що майже всі крем'яні артефакти знаходяться на території «точків» та житла. Відсоток пластинчатості індустрії за ним складає принаймні 40,4%, що відповідає даним межирицької індустрії, зазначаючи, що це разом із малою кількістю знайдених відбійників (2) та характером нуклеусів, висота яких складає 3,5–5,5 см, вказує на використання тодішніми мешканцями стоянки відтискної техніки. Крім того, дослідник наводить типологічну характеристику пам'ятки, загалом виділяючи 11 жовен і їх уламків, 40 нуклеусів, 70 скребачок, 62 різця, 17 різцевих сколів, 15 пластинок з притупленим краєм, 6 вістер, 5 скобелів [7; 11]. Проте, варто зазначити, що ця типологічна характеристика все ж не є точною, оскільки не включає в себе значної частини крем'яного комплексу 2 ГПК (тобто, ям №№ 2, 3 і 4, а також частини кременів з ями № 7, що була докопана пізніше і матеріали з якої до типологічного аналізу не ввійшли), а відношення певних артефактів дослідником до деяких типологічних класів часто є застарілими на сьогодні або ж неточними.

Загалом, другий господарсько-побутовий комплекс, як і його крем'яний інвентар, були опубліковані досить повно у працях І. Г. Шовкопляса [35; 36; 39, с. 18–19], М. І. Гладких [7; 11; 12], І. Г. Підоплічка [27], Д. Ю. Нужного [17, с. 252–254; 18] та ін.

ГПК 3. Основним об'єктом дослідження Палеолітичної експедиції 1969 р. став господарсько-побутовий комплекс № 3, розкопки якого були завершені у 1973 році. Комплекс складався з житла округлої форми, діаметр якого становив 4,7 м по зовнішньому радіусу і 3,7 м по внутрішньому. Залишки житла являли собою класичне в таких випадках скупчення кісток мамонта, де ззовні були більші кістки, а внутрішню сторону заповнювали дрібні. Так, по краю скупчення, за І. Г. Шовкоплясом [40, с. 17–19], розташовувалися: 3 черепи, 4 тазові кістки, 5 лопаток, 6 бивнів, 21 трубчаста кістка, 4 довгих ребра та 3 шийні хребці. На думку дослідника, вони були вкопані і таким чином зберегли своє пер-

винне положення у вертикальному стані з нахилом до центру, підтримуючи наземну житлову споруду. Загалом коло, яке вони утворювали, було частково розірване і відрізнялося більшою насиченістю у східному і північному секторах.

У центрі житла розташовувалося невелике округле вогнище діаметром 70 см, у вигляді лінзоподібної заглибини близько 17 см, яке з північної сторони було огорожене двома великими тазовими кістками мамонта, одна з яких дуже обгоріла у вогні. На підлозі знайдено невелику кількість розщеплених кременів та два молотоподібні знаряддя із рогу північного оленя [17, с. 254–255; 35, с. 180; 40, с. 17–19].

З південного та північного заходу від житла знаходилися два округлі зовнішні вогнища, діаметром 1,7 та 1,2 м. Вони не були заглиблені у стародавній ґрунт, з потужністю шару кісткового вугілля й попелу 12 та 10 см відповідно. Поруч із ними знаходилися «виробничі центри» з обробки кременю та кістки, які являли собою значне скупчення уламків кісток, кременю, гірського кришталю і кварциту. На північ та південний-схід від житла розташовувалися 4-ри ями субовальної форми, глибиною близько 1 м, з невеликим звуженням на дні, та розмірами: 2,5 × 1,7; 2,1 × 1,5; 2,3 × 1,6; 2,3 × 1,25 м. Вони були заповнені кістковим матеріалом. Культурний шар поміж об'єктами ГПК був насичений кременем та зрідка гірським кришталем (прозорим і димчастим), серед знарядь, за І. Г. Шовкоплясом, переважали бічні різці, невеликі кінцеві та округлі скребачки, ріжучі вістря. Також було знайдено схематизовану жіночу статуетку зі світлого пісковика, подібну до виявленої раніше у 2-му ГПК (з бурштину).

Кам'яний комплекс загалом налічував 2436 екземплярів, з яких 264 знаряддя, виготовлені з сировини, подібної до згаданих матеріалів з 1-го та 2-го ГПК, і аналогічними розмірами пластин, нуклеусів та знарядь у межах 5–6 см [17, с. 255; 40, с. 19–20].

ГПК 4. У 1970 році був розкопаний 4-й ГПК поселення, який музеєфікований у своєму первинному стані безпосередньо на місці. Комплекс складався з житла, влаштованого з використанням кісток мамонта, довколишніх ям, по периметру, з північного і південного заходу, заповнених переважно кістками мамонта, яких, на відміну від згаданих 2-го та 3-го ГПК, виявлено три, відповідно, четверту, ймовірно, просто не знайдено. З півдня та південного заходу знаходилося «топталище», а також два зовнішніх

вогнища і «виробничий центр» з первинного розколювання крем'яного.

Загалом комплекс нараховував 5886 крем'яних виробів, у тому числі 618 знарядь праці (10,4%). Усі вони виготовлені з матеріалу, подібного до того, який використовували на інших ГПК, та мали аналогічні розміри (2–5 см), за винятком мікролітів. Нуклеуси і платівки з комплексу мають також класичні для стоянки 5–6 см довжини. Крім того, тут було знайдено низку виробів із кістки і бивня мамонта, серед яких виділяється лопаткоподібний предмет із бивня, що за своїми обрисами нагадує стилізовані жіночі статуетки з межиріцького поселення. Цікавою також є пласка язикоподібна платівка, виготовлена з бивня, що має загострення з боків та дві виїмки у базовій частині [17, с. 262–263, 274; 26, с. 203–205; 39, с. 18–19].

Варто зазначити, що досить добре вивчена планіграфія Добраничівської стоянки. Ретельно вивчалися крем'яні комплекси пам'ятки формально-типологічним, типолого-статистичним та частково типолого-технологічним та трасологічним методами досліджень. Окрім того, І. Г. Підоплічком та І. Г. Шовкоплясом було проведено досить глибоке вивчення фауністичних решток стоянки, що висвітлено у відповідних працях цих авторів. І. Г. Підоплічком також складена детальна стратиграфічна колонка пам'ятки. Титанічна робота пророблена дослідниками, дала можливість вважати пам'ятку однією з найінформативніших у Східній Європі. Це стало можливим, у першу чергу, завдяки проведенню І. Г. Шовкоплясом комплексного дослідження на всій території пам'ятки за єдиною польовою методикою. На стоянці залишені контрольні ділянки для можливих повторних експертиз у майбутньому. На базі 4-го ГПК створено унікальний музей. Кілька об'єктів взято монолітами для їх експонування. Проведені масштабні лабораторні дослідження матеріалів Добраничівки, а також підготовлена низка масштабних публікацій, що ввели до наукового обігу матеріали стоянки.

Усе ж варто зауважити, що на сьогодні пам'ятка потребує додаткового і ґрунтового обстеження, зі врахуванням новітніх методик, як в аспекті вивчення та аналізу фауністичного комплексу і проведення повноцінного сучасного аналізу кам'яної індустрії як самої пам'ятки, так і її аналогів, що входять до межиріцької культури епіграфету Східної Європи (Межиріч'єн).

Методологічні підходи у дослідженні стоянки Добранічівка та її крем'яного інвентарю. І. Г. Шовкоплясом, як вже зазначалося, було повністю розкопано Добранічівську стоянку мисливців на мамонтів протягом чотирьох польових сезонів у 1953–1975 рр., що робить її однією з небагатьох пам'яток епігравету, досліджених за єдиною польовою методикою. Але ще більш важливим є її роль в соціально-економічному осмисленні уявлень про суспільство верхнього палеоліту Східної Європи. Це потребувало включення стоянки в культурно-хронологічні схеми ВП Східної Європи, визначення її планіграфічних і стратиграфічних особливостей, а також дослідження кам'яного та кістяного інвентарю. Головною метою всіх дослідників пам'ятки було визначення її особливостей серед інших епіграветських стоянок Східної Європи, для чого в різні часи вчені застосовували різні підходи для інтерпретації пам'ятки.

За більш ніж шістьдесят років дослідження Добранічівки застосовувалося кілька підходів до вивчення кам'яного інвентарю стоянки й можливих інтерпретацій, породжених цими дослідженнями. Умовно, на думку автора, можна виділити три етапи вивчення крем'яних комплексів стоянки. Перший збігається з часом власне розкопок пам'ятки І. Г. Шовкоплясом у 1953–1975 роках. Другий період виділяється на основі праць М. І. Гладких 1973–1990-х років. Третій розпочався з робіт Д. Ю. Нужного наприкінці 1990-х років і триває до сьогодні.

Марксистська стадіальна парадигма. У 50-ті рр. минулого століття в СРСР панували ідеї марксизму і стадіального підходу до розвитку людства. На той час археологію розглядали, зазвичай, як суспільну дисципліну. Особливо яскраво такий підхід був виражений у поглядах представників соціоісторичного напрямку (П. П. Єфименко, П. Й. Борисовський, О. М. Рогачов та ін.), до яких належав й І. Г. Шовкопляс. Саме тоді виникла дискусія про виділення локальних археологічних культур (АК) у пізньому палеоліті. І. Г. Шовкопляс визначав АК як групи археологічних пам'яток, що мають спільні ознаки, розташовані на суцільній території і відносяться до одного відрізка часу. У зв'язку з неможливістю вміщення нових пам'яток до старих схем у рамках стадіального підходу, виявлення локальної специфіки у ВП призвело до появи регіональних схем історико-культурного поділу пізньопалеолітичних пам'яток та виділення історико-культурних областей (ІКО) пізнього палеоліту Східної Європи. Створення культурно-

хронологічних схем розвитку пізньопалеолітичних культур окремих регіонів на основі принципово нової парадигми локальності знайшло своє відображення у конкретно-історичному підході, сформованому в СРСР О. М. Рогачовим [23; 24, с. 200–203; 28; 37].

Формально-типологічний метод. До 60-х рр. XX ст. у вивченні кам'яного інвентарю палеолітичних стоянок СРСР домінував формально-типологічний метод, за яким основною культурною атрибуцією пам'ятки була наявність чи відсутність на ній певних типів кам'яних виробів [1; 3; 4; 14; 16; 29]. Інші методи дослідження кам'яних комплексів, зокрема, експериментально-трасологічний, описаний С. А. Семеновим [30; 31] чи «аналіз техніки розщеплення каменю», запропонований В. П. Любимим та І. І. Коробковою, пізніше, лише зароджувалися [4; 15] і їх застосування було спорадичним, а часом і суперечливим.

Вивчення кам'яного інвентарю стоянки формально-типологічним методом, яке І. Г. Шовкопляс провів у 1953–1954 роках, дало можливість досліднику включити її до своїх схем поділу пізнього палеоліту у Східній Європі. Робилося це на основі виділення основних типів кам'яних артефактів пам'ятки, частина з яких властива для Добранічівки та аналогічних їй пізньопалеолітичних стоянок [37; 41, с. 39–45].

Після дослідження низки пізньопалеолітичних пам'яток Середнього Подніпров'я (Мізін, Добранічівка та ін.) І. Г. Шовкопляс, на основі аналізу крем'яного інвентарю пам'яток формально-типологічним методом, запропонував схему розвитку пізнього палеоліту Східної Європи. Дослідник поділив ВП на оріньяк, солютре і мадлен. Добранічівку за цією схемою дослідник відніс до середньої пори мадленської епохи. Принципи цієї періодизації були традиційними для тих часів і подібними до схем П. П. Єфименка та П. Й. Борисковського.

У середині 1960-х років підхід І. Г. Шовкопляса до періодизації ВП змінився у бік конкретно-історичного підходу О. М. Рогачова. Дослідник зазначав, що крім типологічних особливостей кістяного і крем'яного інвентарю, більш стійкими принципами для виділення етнічних характеристик і, відповідно, окремих етнокультурних пізньопалеолітичних областей, можуть слугувати характер домобудівництва, планіграфія поселень, побутові та етнографічні особливості, що відображаються у предметах мистецтва. На цьому принципі український учений створив нову культурно-

хронологічну схему розвитку пізнього палеоліту Середнього Подніпров'я [23, с. 42–45; 24, с. 201–206; 37; 41, с. 45].

На думку І. Г. Шовкопляса, спорідненість, а то і ідентичність низки пам'яток, дозволяє виділити мізинську культуру «мадленської доби», в яку, як він вважає, входять ранні пам'ятки (Мізін, Чулатів 1, Супонево, Єлисеєвичі, Юдіново, Юровічі і Кирилівка) та пізні (Гінці, Добранічівка, Чулатів 2, Бугорок, Довгиничі та Фастів). Окрім того, особливості інвентарю та принципи побудови жител свідчили про спорідненість і спадковість мізинської культури від більш ранніх пам'яток Середнього Подніпров'я, як то Пушкарі 1, Радомишль, Бердиж, Погон, Новгород-Сіверська стоянки. Разом вони утворювали «Середньодніпровську етнокультурну зону пізнього палеоліту» [24, с. 203–205; 37, с. 297–303]. При цьому власне Добранічівку, за матеріалами 1-го ГПК, дослідник відносив до «середньо- і пізньомадленського часу» за: «маленькими знаряддями, виготовленими часто з уламків пластин та, у значній мірі, наявними округлими та подвійними скребками» [37, с. 177]. Ця ж концепція підтримується дослідником у його подальших працях після розкопок інших ГПК стоянки [39; 40].

Щоправда, згодом після робіт М. І. Гладких [8, с. 142; 9; 11], І. Г. Шовкопляс частково змінив свою думку, вказавши, що: «Добранічівка разом з Межиріччями, Гінцями... складають єдину групу пам'яток, однієї з локальних культур Середньодніпровської пізньопалеолітичної етнокультурної області... Ця культура за багатьма своїми рисами подібна до інших пам'яток цієї ж області, таких як Радомишль, Пушкарі, Мізін та Києво-Кирилівська» [18, с. 58; 34 с. 88].

Зазначимо, що на сьогодні опубліковано ряд історіографічних робіт, в яких висвітлюються бачення І. Г. Шовкоплясом культурно-історичних та соціально-економічних процесів у ВП Східної Європи в аспектах доповнення, критики й історіографії від різних авторів, як то М. В. Аніковича, С. М. Бібікова, С. М. Лісицина, М. І. Гладких, С. В. Палієнка, Д. Ю. Нужного [6; 8; 9; 11; 13; 17; 18; 20; 21; 22; 23; 24; 25] та ін. Вони вказують на професійне дослідження Добранічівської стоянки та її матеріалів І. Г. Шовкоплясом і вірне для свого часу визначення її місця в культурно-хронологічних схемах пізнього палеоліту Східної Європи.

Типолого-статистичний метод. У 1970-х роках починається новий етап у дослідженні крем'яного інвентарю стоянки,

пов'язаний із поширенням типолого-статистичного методу в обробці крем'яного інвентарю стоянок. Його прибічники визначали належність комплексу до певної культури співвідношенням у колекції різних типів кам'яних виробів. Новий етап в дослідженні колекцій кременю Східної Європи пов'язаний з поширенням ідей видатного французького палеолітознавця Франсуа Борда. У 60–70-х рр. ХІХ ст. його тип-лист крем'яних виробів середнього палеоліту та новітню методику типолого-статистичної обробки масового археологічного матеріалу першими в СРСР почали застосовувати В. М. Гладилін (Київ) та В. П. Любін (Ленінград).

З 1967 року дослідженням крем'яних комплексів Добранічівської стоянки, у тому числі їх аналізом і публікацією за часи розкопок пам'ятки, займався М. І. Гладких. Накопичення великої кількості матеріалу внаслідок розкриття всіх чотирьох ГПК Добранічівки, привело дослідника до застосування при вивченні масових матеріалів стоянки новітніх методів математичної статистики та типолого-статистичного аналізу.

М. І. Гладких провів типолого-статистичний аналіз кам'яних артефактів 1-го та 2-го ГПК для розуміння різниці між комплексами всередині однієї пам'ятки, та подальшого їх зіставлення з матеріалами інших стоянок. Ученому вдалося обґрунтувати «культурну відмінність» Добранічівки та Межирічів від Мізину. На матеріалах зазначених стоянок дослідник продовжив традиційні для радянського палеолітознавства дослідження у соціально-економічному напрямку і зробив помітний внесок у культурну диференціацію та періодизацію верхнього палеоліту Середнього Подніпров'я. В основу виділення археологічних культур ВП були покладені особливості кам'яного інвентарю. Зазначалося, що археологічний матеріал необхідно аналізувати не з усієї пам'ятки в цілому, а з кожного господарсько-побутового комплексу окремо. Це давало можливість уточнювати критерії виділення археологічної культури і дозволило уникнути змішання різних культурних явищ та виділення штучних «археологічних культур».

Дослідником виділено у «середньодніпровській етнокультурній області» три окремі «культурні явища мадленської доби». До першого включені Добранічівська і Межиріцька стоянки та нижній, і, можливо, верхній, горизонти Гінцівської; до другого – Мізин; а до третього – Журавка. В подальшому М. І. Гладких запропонував виділяти пам'ятки на основі належності до певної

«історико-етнографічної спільності» та «господарсько-культурного типу», порівнюючи фауністичні рештки, житла, виробничий інвентар. Зокрема, Добранічівка і Межиріч, за М. І. Гладких, належать до одного ІЕС та ГКТ, а Добранічівка і Журавка до різних. Загалом ці матеріали та ідеї досить повно представлені в літературі [5; 6; 8; 9; 13; 17; 18; 20; 21; 22].

М. І. Гладких вдалося зробити значний внесок у вітчизняне палеолітознавство в цілому, та вивчення Добранічівки зокрема, завдяки його підходу до матеріалу. Адже дослідник уважав, що вироблення знарядь – це процес надання їм певної форми, що включав в себе, як об'єктивні, так і суб'єктивні фактори. Так, з одного боку майстер хоче виготовити знаряддя ідеального типу, як того вимагає традиція, на основі свого бачення образу вже наявних знарядь. А з іншого, через власний рівень вправності майстра та якість сировини, всі вироби є індивідуальними і відповідно своєрідними. Дослідник зазначав, що саме цей фактор дає можливість для прогресивного розвитку індустрії в часі і формуванню локальних варіантів пізньопалеолітичних культур. Дія інших, природних та соціальних факторів дає реалізацію цих можливостей і виражає конкретні локальні варіабельності.

На основі зазначених принципів М. І. Гладких вдалося виділити причорноморський, прикарпатський і середньодніпровський ГКТ. Більш дрібний поділ археологічних культур, на його думку, має відображати етнічну належність їх носіїв. При цьому зазначалося, що для пізнього палеоліту характерне постійне пересікання різних ГКТ і ІЕС. Відповідно через наявність кількох археологічних культур мало б бути неможливим виділення єдиного локального варіанту. Спираючись на порівняння матеріалів окремих ГПК Добранічівки і Межирічів між собою, М. І. Гладких наголошував на необхідності розмежування ГКТ та ІЕС [5, с. 3–4; 10, с. 23; 22, с. 20].

Ці твердження чудово ілюструє проведений М. І. Гладких типолого-статистичний аналіз 1-го та 2-го ГПК. Співставлення отриманих результатів, дозволило досліднику визначити за методом Д. Брейнера та В. Робінсона індекс спорідненості між комплексами. Він сягнув 174%, що на думку М. І. Гладких свідчить про однокультурність пам'яток, показуючи відносну самостійність комплексів і не заважаючи їм бути повноцінними частинами, які відображають всю повноту та своєрідність загальної колекції. Зафіксована і певна різниця в техніці та типології одночасних та

однокультурних крем'яних комплексів. Дослідник відзначав необхідність нагромадження конкретних статистичних даних про відмінності і подібності кам'яного інвентарю, задля можливості визначення однокультурності чи різнокультурності пам'яток [11, с. 15–21]. Все це, як зазначалося, дозволило вченому зробити висновки щодо приналежності стоянки до межиріцько-добранічівського ІЕС, в рамках середньодніпровського ГКТ.

Дослідження М. І. Гладких призвели до значної зміни висунутої І. Г. Шовкоплясом концепції етно-культурного поділу пізнього палеоліту, загалом, та середньодніпровського регіону зокрема. Але при цьому не всі дослідники були згодні і з інтерпретацією самого М. І. Гладких. Так, З. О. Абрамова виділяла «середньодніпровську етнокультурну область», до якої входять: тімоновсько-юдіновська культури (Юдіново, Чулатів 2, Тімонівка 1 і 2, Бугорок), мізинська (Мізін і Супонево) та межиріцько-добранічівська (Межиріч, Добранічівка, Гінці). Схожої думки дотримувався і С. М. Бібіков, який на підставі схожості типології знярядь праці і структури поселень вважав Чулатове 1, Кирилівку, Межиріч, Добранічівку, Гінці, Мізін, Супонево та Єлісеєвічі групою споріднених культур. М. В. Анікович відносив Мізін, Межиріч, Добранічівку та Боршево 1 до однієї культури. На противагу йому С. М. Лісіцин підтримує ідею виділення межиріцько-добранічівської культури, відділяючи її від комплексу Мізина [18, с. 58–59].

Така широка варіація культурно-хронологічних схем розвитку різних регіонів Східної Європи у пізньому палеоліті відзначається, в значній мірі, у зв'язку зі зміною парадигм у 90-х роках минулого століття та остаточного переходу до неопозитивізму і технокомплексного підходу.

Сучасний етап дослідження крем'яних комплексів ВП Середнього Подніпров'я. Масштабні дослідження колекцій кременю з ВП стоянок Середнього Подніпров'я протягом останніх двох десятиріч здійснив Д. Ю. Нужний [17; 18; 20, с. 18–19; 21, с. 96–133]. Він розглянув крем'яні комплекси Добранічівки за сучасною методикою типолого-статистичного аналізу із застосуванням техніко-типологічного та трасологічного методів. Так, у своїй праці 1997 року, на основі технокомплексів низки досліджених стоянок до «межиріцької пізньопалеолітичної культури» дослідник відніс Межиріч, Добранічівку, Семенівку 1 і 2, Гінці, Фастів і Бугорок [20]. Але пізніше [18, с. 59] він вказував, що, фактично, про «верхньопалеолітичні культури... можна стверджувати лише про певні типи спо-

ріднених чи можливо синхронних пам'яток або навіть окремих типів індустрій у чомусь подібних, а у чомусь відмінних між собою». Надалі він розвивав цю думку, вказуючи на неможливість виділення певних етнокультурних типів в епіграветський час через стан археологічних джерел, рівень їх аналізу, загальний час існування комплексів в контексті всього епігравету, об'єктивну специфіку комплексів та ін.

Д. Ю. Нужний пропонував об'єднувати епіграветські пам'ятки Східної Європи у межах «епіграветського технокомплексу», а для виділення окремих пам'яток використовувати поняття «тип індустрії» (як то межиріцький тип, до якого відносить і Добранічівку; мізинський, овручський, юдинівський, а також Єлисеєвичі 1, Журавку та Велику Бугаївку, як окремі пам'ятки, що представляють певні типи індустрій епігравету).

Також він зазначав, що встановити подібності та відмінності різних комплексів та їх груп між собою, а також конкретні причини цих явищ можливо лише через індивідуальне вивчення, як з технологічними особливостями крем'яних комплексів, так і з конкретними категоріями знарядь та їх морфологічними ознаками [17, с. 399–440; 18, с. 59–61; 21, с. 96–133].

Дослідник методом порівняння техно-комплексів різних стоянок, зокрема 1, 3, 4 ГПК Добранічівки, 1, 2, 3, 4 ГПК Межирічів, Семенівки 1-3 та низки інших, на основі типолого-статистичних даних, а також за технологією обробки кременю, виділив ряд основних індексів. Їх врахування разом із хронологічними та планіграфічними даними та включаючи об'єктивні відмінності – сировина, місцевість, функціональні і сезонні типи поселень та інше – дозволяють, на думку дослідника, виділяти окремі індустрії. При цьому важливо враховувати індекс пластинчастості, відсоток знарядь на пластинах та відщепах, зіставлення, порівняння на різних класифікаційних рівнях типів та технічних особливостей нуклеусів і знарядь (у першу чергу мікролітичних комплексів). Ці принципи Д. Ю. Нужний застосував при індустріальній диференціації пам'яток епігравету Східної Європи [17; 18, с. 61–77].

На сучасному етапі досліджень пам'ятки, автором, проводяться порівняльні аналізи технологій обробки кременя Межиріч'єна для різних об'єктів (жител, виробничих майстерень, господарських ям, культурного шару) та загалом ГПК, у тому числі Добранічівської та Межирічівської стоянок, що відображено у низці робіт. Ці дослідження надають цілий ряд типових індексів, які дозволя-

ють порівнювати комплекси стоянки за сучасними методиками у загальноєвропейському контексті [32; 42].

Висновки. Отже, на сьогодні існує низка різних інтерпретацій місця Добранічівської стоянки в культурно-періодизаційній схемі епігравету Східної Європи. Більшість сучасних дослідників приримуються схеми Д. Ю. Нужного, з тими чи іншими нюансами, що формувалася у процесі тривалого розвитку палеолітознавства з кінця XIX ст. Починаючи від самого відкриття пам'ятки, її місце в культурно-хронологічних схемах постійно змінювалося у зв'язку зі вдосконаленням методик досліджень. Так, ще І. Г. Шовкопляс, виділивши перші археологічні культури на матеріалах середньодніпровських та деснянських пам'яток, започаткував дискусію про місце Добранічівки у історико-культурному поділі ВП регіону. Крім того, дослідник зауважував, що особливості планіграфії пізньопалеолітичних поселень можуть свідчити про розвиток родових відносин і демонструють перехід від общинного характеру господарської та виробничої діяльності до сімейного [13, с. 33–34; 39 с. 21]. Подальші дослідження у цій галузі відкривають широкий шлях до соціально-економічних реконструкцій, які визначають мешканців одного ГПК, в якості групи, що була відносно соціально та господарськи незалежними у межах ширшого мисливського колективу.

Зусилля І. Г. Шовкопляса з культурної диференціації ВП Середнього Подніпров'я продовжив його учень М. І. Гладких, який обґрунтував критерії виділення археологічних культур. Він також працював над проблемою локальних варіантів культур, застосовував новітні на той час, західні системи аналізу матеріалу та включив їх у вітчизняне палеолітознавство в процесі вивчення матеріалів стоянок ВП Середнього Подніпров'я.

Схема культурної диференціації та періодизації ВП регіону перейшла на новий етап розвитку у 90-ті рр. XX ст, коли комплекси стоянок (в т. ч. Добранічівки) були проаналізовані на сучасному рівні. Це відобразилось у працях Д. Ю. Нужного в аспекті виділення загального технокомплексу для епігравету Східної Європи й окремих «типів індустрій» для ВП стоянок регіону. Намітився перехід від понять «культури», «етноси» до «індустрій». Виділення перших двох, на думу дослідника, є нереалістичним у зв'язку з фрагментарністю існуючих джерел. Точніше розуміння індустрії, яку використовувало тогочасне населення пам'ятки, можливе лише при детальному розгляді її комплексів, у тому числі техно-

комплексів сучасними методами археологічної науки, якій притаманні комплексні дослідження. Сучасний рівень типолого-статистичних досліджень передбачає проведення технологічного аналізу господарсько-побутових комплексів Добранічівки і порівняння з технокомплексами, як в межах Межиріччя, так і з різноманітними комплексами ВП, що дозволяє по-новому оцінити як досліджуваний комплекс, так і різницю в технології обробки кременю на епігравецьких стоянках мисливців на мамонтів.

Джерела та література

1. **Бонч-Осмоловский Г. А.** К вопросу об эволюции древнепалеолитических индустрий / Г. А. Бонч-Осмоловский // Человек. — 1928. — № 2/4. — С. 147—186.
2. **Борисковский П. И., Праслов Н. Д.** Палеолит бассейна Днепра и Приазовья / П. И. Борисковский, Н. Д. Праслов // САИ. — Вып. А 1-5. — М.; Л.: Наука, 1964. — 56 с.
3. **Гиря Е. Ю.** Анализ каменных индустрий: морфология, морфография, контекст / Е. Ю. Гиря // Методы изучения каменных артефактов: мат-лы международной конференции — СПб.: ИИМК РАН, 2015. — С. 24—28.
4. **Гиря Е. Ю.** Технологический анализ каменных индустрий. (Методика микро-макроанализа древних орудий труда) / Е. Ю. Гиря; РАН, ИИМК. — СПб., 1997. — 198 с.
5. **Гладких М. И.** Изменчивость орудий в процессе их изготовления как культурнообразующий фактор (по материалам палеолита) / М. И. Гладких // Открытия молодых археологов Украины. — К., 1976. — Ч. 1. — С. 3—5.
6. **Гладких М. И.** К вопросу о разграничении хозяйственно-культурных типов и историко-этнографических общностей позднего палеолита / М. И. Гладких // Палеоэкология древнего человека. — М., 1977. — С. 112—116.
7. **Гладких М. И.** Каменный инвентарь Добраничевской стоянки / М. И. Гладких // АИУ в 1967 г. — 1968. — Вып. 2. — С. 83—89.
8. **Гладких М. И.** Некоторые критерии определения культурной принадлежности позднепалеолитических памятников / М. И. Гладких // Проблемы палеолита Восточной и Центральной Европы. — Л., 1977. — С. 137—143.
9. **Гладких М. И.** Поздний палеолит Лесостепного Приднепровья: Автореф. дис. ... канд. ист. наук / М. И. Гладких. — Л., 1973. — 24 с.
10. **Гладких М. И.** Содержание локальных вариантов позднего палеолита на Украине / М. И. Гладких // Археологические исследования на Украине в 1976—1977 гг.: тез. докл. XVII конф. ИА АН УССР. — Ужгород, 1978. — С. 22—23.
11. **Гладких М. И.** До методики типолого-статистичного аналізу палеолітичного кам'яного інвентаря / М. І. Гладких // Археологія. — 1973. — Вип. 9. — С. 15—21.

12. **Гладких М. І.** Крем'яний інвентар Добранічівської стоянки / М. І. Гладких // АДУ в 1969 р. — 1972. — Вип. 4. — С. 20—23.
13. **Гладких М. І.** Історична інтерпретація пізнього палеоліту (за матеріалами території України): препринт. — К.: НМК ВО, 1991. — 44 с., 1 карта.
14. **Коробкова Г. Ф.** Методика микро-макроанализа древних орудий труда / Г. Ф. Коробкова, В. Е. Щелинский. — СПб., 1996. — Ч. 1.
15. **Коробкова Г. Ф.** Применение метода микроанализа к изучению функций каменных и костяных орудий / Г. Ф. Коробкова // МИА. — М.: Наука, 1965. — № 129. — С. 192—197.
16. **Нехорошев П. Е.** Технологический метод изучения первичного расщепления камня среднего палеолита / П. Е. Нехорошев. — СПб., 1999. — С. 173.
17. **Нужний Д. Ю.** Верхній палеоліт Західної та Північної України (техніко-типологічна, варіабельність та періодизація) // Нужний Д. Ю. — К.: ФОП Філюк О., 2015. — 478 с.
18. **Нужний Д. Ю.** Верхньопалеолітичні пам'ятки типу Межиріч та їх місце серед епіграветських комплексів Середнього Дніпра / Д. Ю. Нужний // Кам'яна доба України. — К., 2002. — Вип. 1. — С. 57—81.
19. **Нужний Д. Ю.** Індустріальна варіабельність господарських об'єктів першого житла Межиріцького верхньопалеолітичного поселення / Д. Ю. Нужний, П. С. Шидловський // Актуальные проблемы первобытной археологии Восточной Европы. — Донецк: Донбас, 2009. — С. 203—219. — (Археологический альманах, № 20).
20. **Нужний Д. Ю.** Проблема сезонної адаптації фінально-палеолітичних мисливців на мамонтів Середнього Подніпров'я і нові епіграветські пам'ятки у басейні Трубежу / Д. Ю. Нужний // Археологія. — 1997. — № 2. — С. 3—23.
21. **Нужний Д. Ю.** Розвиток мікролітичної техніки в кам'яному віці: удосконалення зброї первісних мисливців / Д. Ю. Нужний. — К.: КНТ, 2008. — 308 с.
22. **Палиенко С. В. М. И.** Гладких и социоисторическое направление в палеолитоведении / С. В. Палиенко. — К., 2012.
23. **Палієнко С. В.** Проблема історико-культурного поділу пізнього палеоліту Східної Європи в радянському та пострадянському палеолітознавстві / С. В. Палієнко // Vita antiqua. — К., 2009. — № 7—8. — С. 42—49.
24. **Палієнко С. В. І. Г.** Шовкопляс і конкретно-історичний підхід О. М. Рогачова / С. В. Палієнко // ПЦП. — К., 2014. — № 26. — С. 200—209.
25. **Палієнко С. В.** Матеріали Середнього Подніпров'я та Подесення як основа культурної диференціації пізнього палеоліту України / С. В. Палієнко // Сіверянський літопис. — Чернігів, 2010. — С. 3—9.
26. **Пидопличко И. Г.** Межиречские жилища из костей мамонта / И. Г. Пидопличко. — К.: Наукова думка, 1976. — 239 с.

27. **Пидопличко И. Г.** Позднепалеолитические жилища из костей мамонта на Украине / И. Г. Пидопличко. — К.: Наукова думка, 1969. — 162 с.
28. **Рогачев А. Н.** Каменные орудия как исторический источник / А. Н. Рогачев // КСИА. — 1973. — Вып. 137. — С. 14–21.
29. **Селезнев А. Б.** Технология первичного расщепления стоянки Пушкари 1 (в сравнительном освещении): Автореф. ... дис. канд. ист. наук, специальность ВАК РФ 07.00.06 / А. Б. Селезнев. — СПб., 1996.
30. **Семенов С. А.** Первобытная техника / С. А. Семенов // МИА. — 1957. — № 54.
31. **Семенов С. А.** Развитие техники в каменном веке / С. А. Семенов. — Л., 1968.
32. **Цвіркун О. І., Шидловський П. С., Дудник Д. В., Чимириш М. В.** Кремнеобробний комплекс четвертого житла Межиріцького верхньопалеолітичного поселення // VITA ANTIQUA. — Вип. 13: Житла первісної Європи: соціальна адаптація у змінному середовищі. — К.: Центр палеоетнологічних досліджень, 2021. — С. 55–86. — <https://www.doi.org/10.37098/VA-2021-13-55-86>.
33. **Шидловський П. С.** Вплив фізичного оточення на формування матеріальної культури пізньопалеолітичного населення Середнього Подніпров'я / Шидловський П. С. // Проблеми археології Середнього Подніпров'я: До 15-річчя заснування Фастівського державного краєзнавчого музею. — К., Фастів: ФДКМ, 2005. — С. 31–39.
34. **Шовкопляс И. Г.** Добраничевская позднепалеолитические стоянка на Украине / И. Г. Шовкопляс // КСИА РАН. — 1992. — № 206. — С. 85–90.
35. **Шовкопляс И. Г.** Добраничевская стоянка на Киевщине / И. Г. Шовкопляс // МИА. — М., 1972. — № 185. — С. 177–188.
36. **Шовкопляс И. Г.** Исследования Добраничевской стоянки / И. Г. Шовкопляс // АИУ в 1967 г. - К.: Наукова думка. — 1968. — Вып. 2. — С. 79–83.
37. **Шовкопляс И. Г.** Мезинская стоянка / И. Г. Шовкопляс. — К.: Вид-во АН УРСР, 1965.
38. **Шовкопляс И. Г.** Отчет о работе Палеолитической экспедиции в 1953 г. Раскопки Добраничевской стоянки на Киевщине // НА ІА НАН України. — Ф. 64. — 1953/14.
39. **Шовкопляс І. Г.** Господарсько-побутові комплекси пізнього палеоліту / І. Г. Шовкопляс // Археологія. — 1971. — Вип. 3. — С. 13–21.
40. **Шовкопляс І. Г.** Розкопки Добраничівської стоянки // АДУ в 1969 р. — К., 1972. — Вип. 4. — С. 16–20.
41. **Шовкопляс И. Г.** Добраничевская палеолитическая стоянка / И. Г. Шовкопляс // КСИИМК. — 1955. — Вып. 59. — С. 32–46.
42. **Shydlovskiy P. S., Tsvirkun O. I., Péan S., Chymyrys M. V.** Spatial Distribution of Mezhyrichian Objects (Eastern Epigravettian): A Model of Seasonal Mobility. In: Sobkowiak-Tabaka, I., Diachenko, A., Wiśniewski, A. (eds) Quantifying Stone Age Mobility. Quantitative Archaeology and

Archaeological Modelling. Springer, Cham, 2022. – P. 193–227. – https://doi.org/10.1007/978-3-030-94368-4_8

43. **Soffer O.** The Upper Paleolithic of the Central Russian Plain / Olga Soffer. – London & Orlando: Academic, 1985. – XXIV, 539 pages, 186 illustrations, 134 tables. – <https://doi.org/10.1002/gea.3340030111>

О. І. Цвіркун

Історія дослідження стоянки Добранічівка та її крем'яного комплексу

Добранічівська стоянка – всесвітньовідома пам'ятка мисливців на мамонтів епіграветської традиції. У статті охарактеризовано історію досліджень, зокрема, умовно виділено три її етапи. Перший – час розкопок пам'ятки під керівництвом І. Г. Шовкопляса у 1953–1975 рр. Другий – дослідження М. І. Гладких 1973–1990-х рр. Третій – типолого-технологічний та статистичний аналізи крем'яних артефактів з кінця 1990-х рр. і до сьогодення. Простежено зміни у розумінні ролі крем'яних комплексів під час вивчення пам'яток та відтворено розвиток основних методів дослідження крем'яних комплексів.

Ключові слова: верхній палеоліт, Епігравет, Добранічівська стоянка, Шовкопляс І. Г., господарсько-побутовий комплекс, технологія кремнеобробки, мисливці на мамонтів.

О. I. Tsvirkun

The History of the Study of the Dobranichivka Settlement and its Flintstone Complex

Dobranichivka settlement – world famous monuments mammoth hunters epigravettian tradition. The article describes the history of research, in particular, it can be divided into three phases. The first - the time of excavations of the monument under the leadership of I. H. Shovkoplias in 1953-1975. The Second one – research M. I. Hladkykh 1973 – 1990. The third is a typology-technological and statistical analysis of lithic artifacts from the late 1990s to the present. Changes in the understanding of the role of lithic complexes during the study of sights; and the development of the main methods of research of lithic complexes is reproduced.

Keywords: The Upper Palaeolithic, Age Epigravettian, Dobranichivka settlement, Shovkoplias I. H., household unit, flintstone technology, mammoth hunters.

